

Zdraví a životní styl v Řecku

PhDr. Jiří Kouřil, M.Sc., Ph.D.

213777@mail.muni.cz

uchopení typu pravé řecké kultury

- interpretace řeckých typů

- „Při studiu určitého jazyka vidíme, že slova, z nichž se skládá, mění se během století dosti pomalu; co se však mění bez ustání jsou představy, jež vyvolávají, nebo smysl, který se jim příkládá. Proto jsem došel [...] k závěru, že naprosto přesný překlad z nějakého jazyka, zvláště jde-li o národy zaniklé, je nemožný“ (Len Bon 1994, 74).

- „dějinné vědomí“ (Gadamer 1994)

- (ne)souhlas: „Úsudky o antické kultuře jsou rozličné, protože jsou rozličné úsudky o kultuře dnešní“ (Novotný 1922, 6)
- skutečnost a hloubka ideálu
- O. Spengler a klíčová dichotomie
- jednotnost a souvislost typů = propojenost antického Řecka
- zásadní podmínky jedinečnosti: *agón* a *scholé*

agón (ἀγών)

- zápas, závod
 - „typická forma řeckého myšlení“
 - „charakteristický projev řeckého života“
- „Vídám i v divadlech, jak bývají zápasníci povzbuzováni od dětí, neřku-li od přátel, o kterých lze mysliti, že projevují své pobízení vážně podle své přízně“ (Platón).
- „sportovní“ zápolení, duch boje, soutěž argumentů/slovní klání, soutěž v soudnictví, hudbě, sochařství, vázovému malířství, básnictví, dramatu ad.
- zkouška síly rodu s jiným
- *Symposion*
- agonalní princip:
 - nepřátelství – pře i se sousedy (časté) – *agón* byl i boj, válka

vitalita řeckých kulturních úspěchů

- agonální princip jako hybatel vývoje a rozvoje řecké kultury
- vymanění z mýtu a vliv říší s-o typu
- duch boje
 - ve válce, „sportu“, umění, řemesle, vědě, lékařství (Kós x Knidos), politickém systému, ...
 - uvnitř typů řecké kultury – *areté* (ἀρετή)
- základní podmínkou: *scholé* (σχολή), volný čas (vyšší náplň)

areté

*„Peníze osud a bůh též mužům praprostým dává, Kyrne, však málokdo jen dostává údělem ctnost“
(Theognis).*

- zdatnost, dokonalost, excelence duše, dobrost, ctnost, poctivost, ...
- hodnota etická, občanská i praktická
- hlavní měřítko kvality občana
- přežila ve slávě válečníka/atleta
- transcendentnost
- *„Areté není ‚clare et distincte‘, není jasné a ohraničené“ (Hogenová 2000, 6).*

překážky pro dosažení *areté*:

- *pleonexiá* (πλεονεξιά)

- *hybris* (ὕβρις)

=> zakotveno v mytologii

- vyústění *hybris* – *maniá* (μανία) a *até* (ἄτη) => Héraklés, Kleomenés, perští králové, ...

- nárůst *hybris* a *pleonexiá* => transformace kultury do civilizace:

=> pád *aidós* (αἰδώς) a *sófrosyné* (σωφροσύνη)

=> rozvrat kulturních hodnot

=> vliv mamonu, zisťnosti (synonymum nesvobodnosti)

=> rozvoj „sportovního“ profesionalismu

=> vznik kulinářství do medicíny

ideály s pedagogickým dopadem na mládež

- společnost vytvořila koncepci založenou na ideálech s edukačním impaktem
 - *scholé* a *agón* jako podmínky
 - ti nejlepší jako role models
 - olympijští vítězové
 - nejlepší válečníci
 - návrat do obce, *fyllobolia*, socha, ...
 - kolektivní vs. individuální sláva
 - *kotinos* vs. *aristeion*
 - *stratum* --- Milón z Krotónu

řecká každodennost: tělo a duše

- *kalokagathia*
- hiát
- *gymnasion*
- Socha *kúra* „se stala symbolem dokonalosti Řeka, který se nenechá překvapit ani vnějšími událostmi (je připraven jim čelit), ani vnitřním hnutím vlastní duše (Šíp 2008, 23).
- tělesnost vyjadřující podstatu --- *gymnasion* --- nahota
 - cítění se v těle
 - **X** *idiotés*

polis (městský / společenský stát, obec)

- *Poleis*

- jako společenství

- „*jste obcí, at' se usadíte kdekoli*“ (Nikiás, Sicílie 413 př. k. l. In: Thúkydídés)

- Athéňané, Spart'ané, Thébané, ... Spíše než Athény, Sparta, Théby, ...

- *zoon politikon* („politické zvíře“, „společenský živočich“)

- vládnou si samy, armáda, *nomoi*, soudy

- obec jako učitelka mužů (Simónidés) – vzdělávací fce ústav (Aristotelés)

- státní vzdělávání (Sparta) je výjimka (ale!) státem vytvářený systém ideálních *role models*

- *nomoi*, *ústavy*, *role models* x Sparta, *efébie*

- *nomos*
 - respekt k dodržování *nomoi* základem spartské velikosti (Hdt. 7.104) – role *aidós*
 - ve Spartě: nepsané zákony, zvyky, pravidla, dokonce i systém výchovy
- ideál svobody vysokým principem
- svobody v Athénách i Spartě, dbaní na nezávislost
 - Sp. „svobodný nejsvobodněji, otrok nejotročtěji“
 - Sparta osvobozovala *poleis* od tyranů
 - boj proti Persii byl bojem za svobodu
 - Peloponéská válka byla bojem za osvobození řeckých *poleis* od nadvlády Athén
 - spartský pohled
- ideál svobody a rovnosti, ideálem *isonomia* (od *ἴσος* + *νόμος*)
- svoboda chápána především jako aktivní politická svoboda
 - spíše než soukromá svoboda jednotlivce

občanství

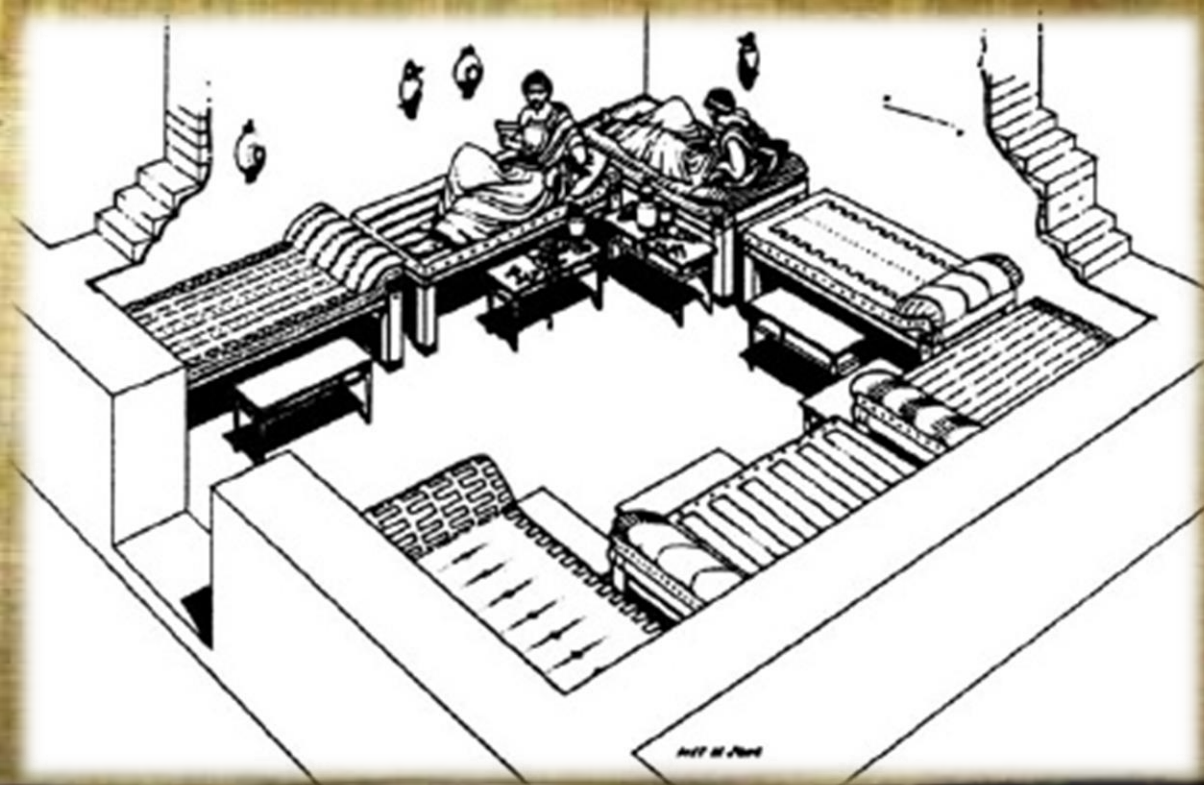
- občan – *polítés* – aktivní člen obce
- jednotná definice občana – problém (Aristotelés)
- plnoprávní občané (rodiče)
 - athénský muž si nesměl vzít cizinku a vydávat ji za Athéňanku
- *Spartiaté* jen ti, jejichž rodiče byli Spart'any
- platilo i pro vztahy plnoprávných Řeků a Řekyň z různých obcí
- udělování občanství ... loajálnost ke 2 *poleis* (?)
 - Sparta udělila občanství jen 2 neSpart'anům (do konce 4. století př. k. l.) x↓ demografie
 - Athény – výjimečně (př. 405-404 př. k. l. Samos)
- s hoplítskou revolucí *poleis* vyvinuly soubor ideálů, které zvyšovaly odvahu (*andreia*) občanů bojujících v první linii (*promachoi*) = koncepce role models

aristeia/aristeion

- „Vítězství je pro mladého muže, který nepolevuje v předních řadách, vynikající, nejlepší a nejkrásnější cenou, protože přináší společné dobro celé obci a všemu lidu“ (Tyrtaios).
 - edukace prostřednictvím RM (stratum)
- **X**
- *atímia* („být beze cti“), ztráta občanských práv, likvidační proces (zejm. ve Sp.)
- *achréstos* (neužitečný), ten, kdo nebyl schopen zastávat úřad ani užívat svých práv
- *idiotés* (necvičený)

oikos

- stavby z nepálených cihel na kamenných základech
- podlaha (udusaná hlína)
- velmi obyčejný standard domácí architektury
- krb či jen ohniště
 - náboženská důležitost
- dvorek
- **A) venkovský dům:**
 - 1 obytná místnost (chudší)
 - 2-3 místnosti (ostaní)

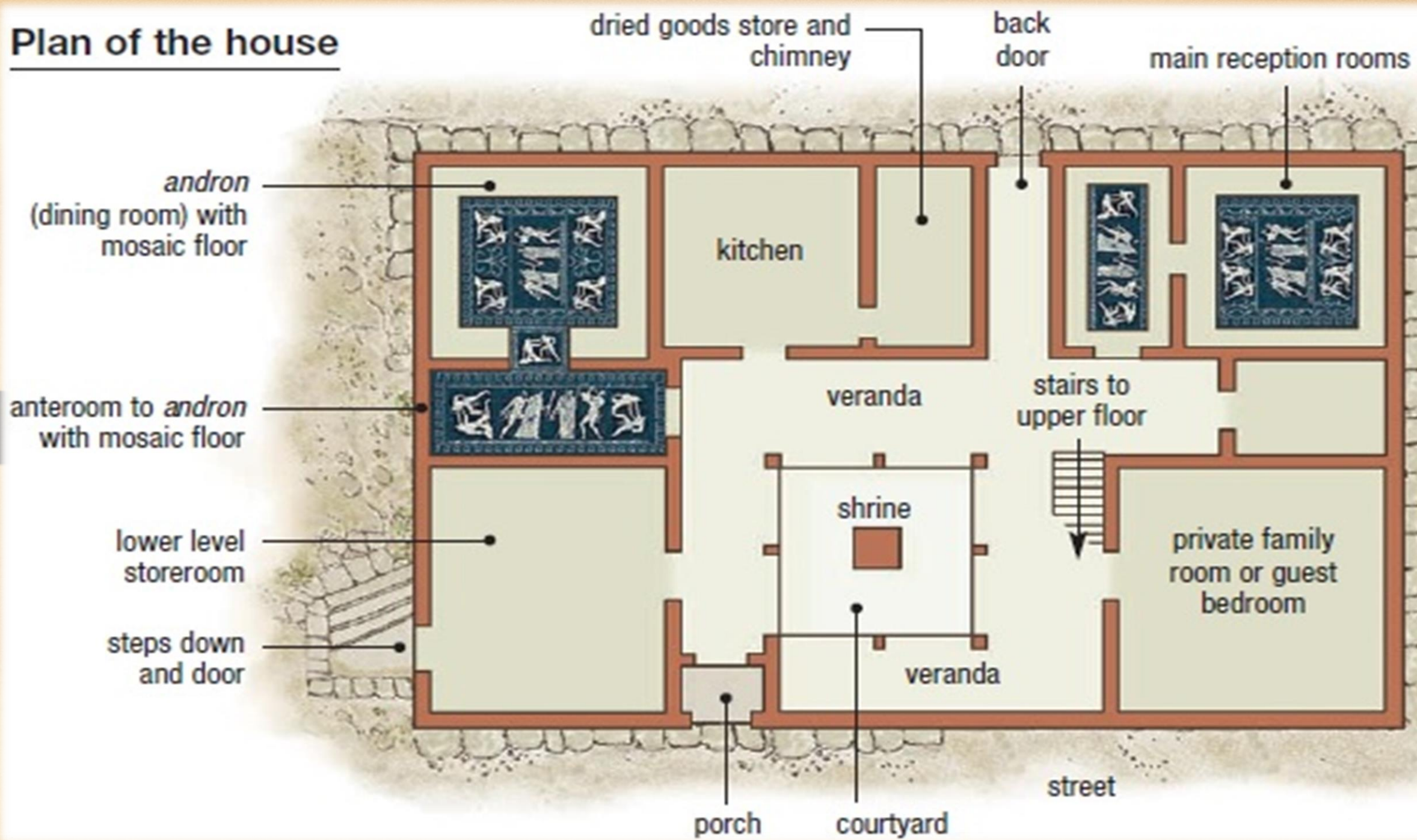

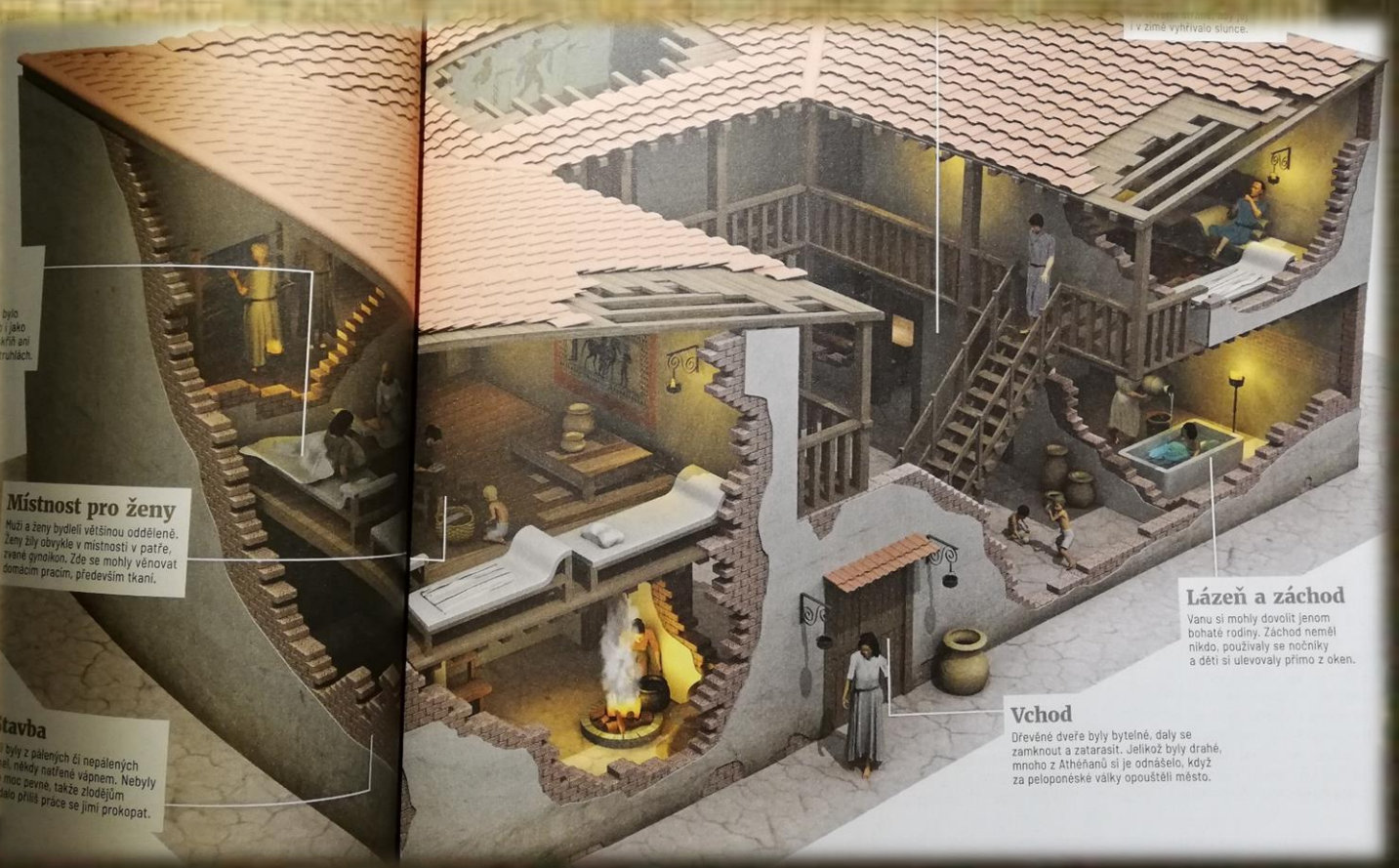
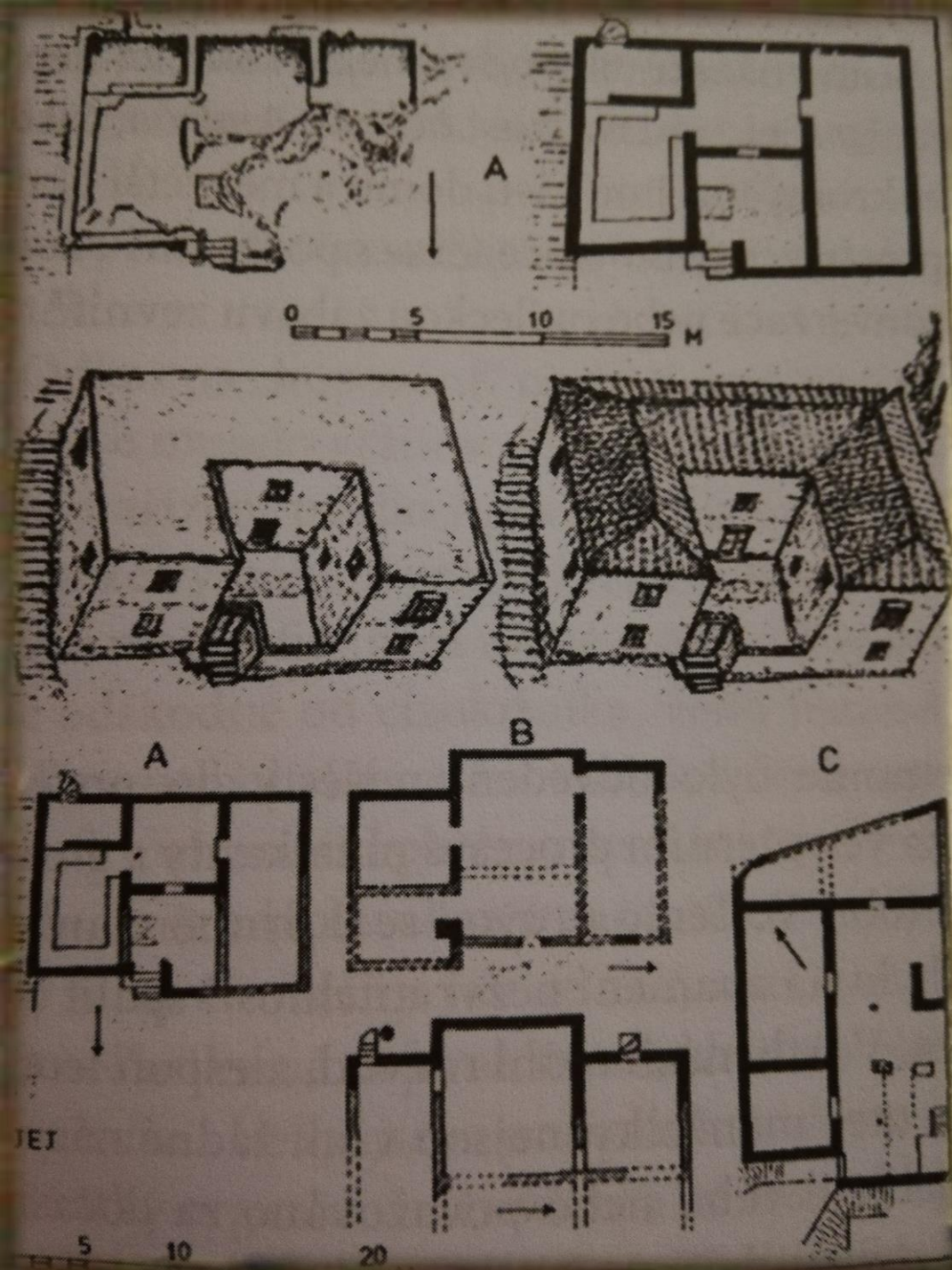
- B) **městský dům:**

- různé, s dvorkem či bez něj
- do ulice jen několik malých oken (světlo z malého vnitřního dvora)
- občas 2 podlaží (schodiště či žebřík)
- průměrně 4-6 místností v patře
- vlastní studny či cisterny na dešťovou vodu, sklep, někdy koupelna
- spec. fce pokojů (ložnice, pokoje pro hosty, spižírny, jídelna, ...)
- **andrón** – pánský pokoj: vyzdobený (zavěšenými poháry, kruhovým obrázkem-*tondos*-, ...) malý čtvercový pokoj s lehátky (7) pro *sympósion*, větší okna do ulice, poblíž hl. vchodu
- **gynaikon** – ženský pokoj, tkaní, ...
- dvorek přes chodbu do ulice, vnikalo světlo do domu, ve středu u bohatších domů oltář Dia
- před vchodem hermovky (sloupy s hlavou Herma, příp. Apollóna, Hérakla)

Plan of the house

I v zimě vyhrávalo slunce.

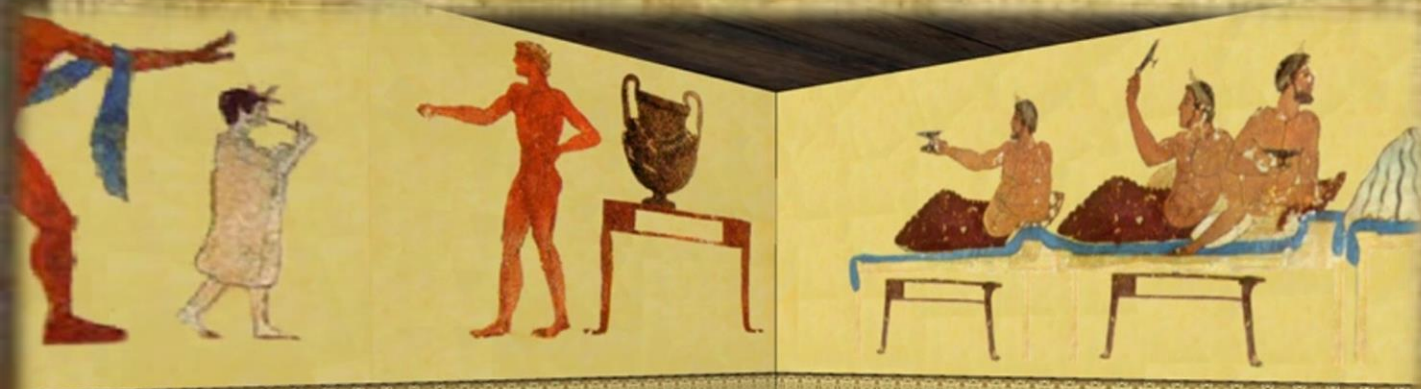
...bylo
...jako
...skříň ani
...truhlách.

Místnost pro ženy
Muži a ženy bydleli většinou odděleně. Ženy žily obvykle v místnosti v patře, zvané gynaikon. Zde se mohly věnovat domácím pracím, především tkání.

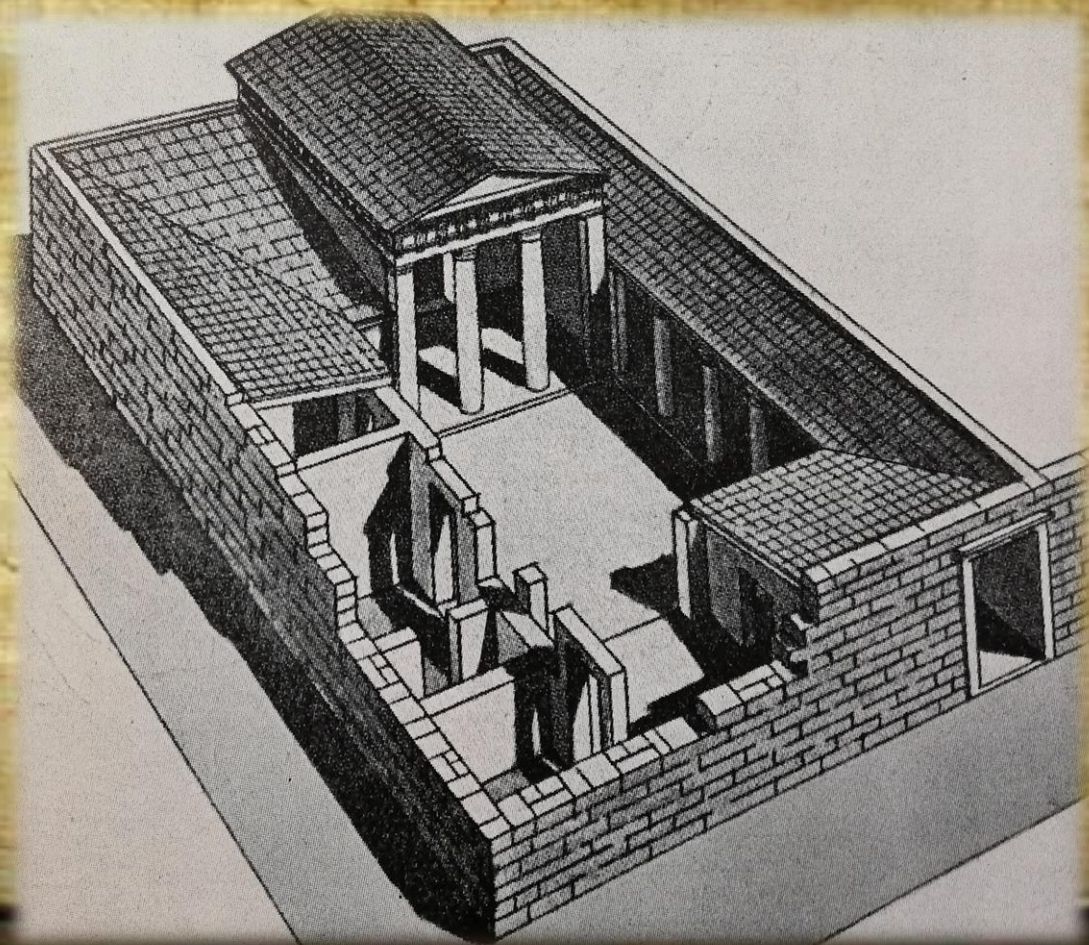
Stavba
Lidé byli z pálených či nepalovaných cihel, někdy maštěné vápnem. Nebyly to moc pevné, takže zlodějům stačilo přilís práce se jimi prokopat.

Lázeň a záchod
Vanu si mohly dovolit jenom bohaté rodiny. Záchod neměl nikdo, používaly se nočníky a děti si ulevovaly přímo z oken.

Vchod
Dřevěné dveře byly bytelné, daly se zamknout a zatarasit. Jelikož byly drahé, mnoho z Athénanů si je odnášelo, když za peloponéské války opouštěli město.

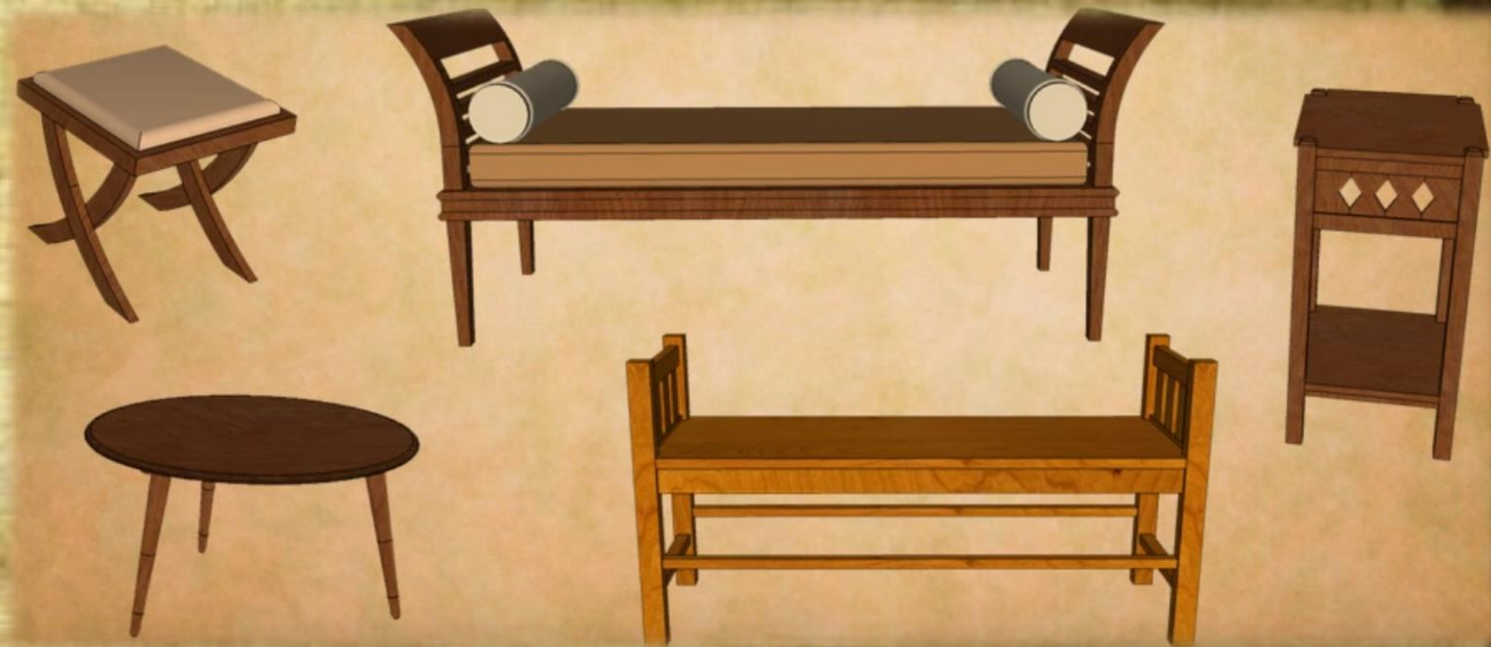

<https://www.youtube.com/watch?v=JMSnB1odz8w>

vybavení domu

- výzdoba prostá, u bohatých lepší
- př. **Alkibiadův dům:**
 - vymalován slavným malířem Agatharchem
 - vyzdoben plastikou
 - stěny malovány
 - podlahy s mozaikovou dlažbou
- stoly, sedátka, lůžka, lehátka
- truhly, malé skřínky
- dřevo, hlína, bronz, jiný kov
- zrcadla
 - hlazené destičky z bronzu Ag, Au
- hliněné a kovové olejové lampy k osvětlení

spartský dům a jeho vybavení

- **strop** zhotovený jen sekyrou
- **dveře** zhotovené jen pilou
- ne přepych a nádhera, změkčilost
 - velmi prostý dům - jen potřebný nábytek – lehátka, stoličky, stoly
- nutné mít v podobném stylu i lehátko, s tím pak i ostatní nábytek a oděv – vkus
- **Leótychides st.** – čtverhranné dřevo
- vše pohodlné a luxusní přímo zakázáno

Bydlení a pohodlnost

- jen potřebný nábytek – lehátka, stolice, stoly
- odmítán
 - přepych,
 - chtivost po bohatství,
 - hovory o penězích a řemeslech,
 - přejídání a pochoutky (Agésiláos),
 - změkčilost v odpočinku, koupání (horké x studené koupele), životě ...
- vše pohodlné a luxusní přímo zakázáno

oblečení

- **peplos**

- ženský oděv, později (po objevení lnu) nahrazen *chitónem*

- **chitón** (dlouhý, krátký) – bez rukávů

- M x Ž *chitón* – jiný materiál (len, konopí), barva (př. žlutá), vzor (zdobený, lemovaný, pruhovaný), styl

- **exómis** (jednoduchá verze *chitónu*)

- upevňovaná jen na jednom rameni

- **himation**

- vlněný plášť přes (někdy) *chitón*, znak určitého luxusu, přehozený přes tělo, někdy sepnutý na jedné straně, vláčení po zemi při chůzi = okázalé, nedemokratické

- **tribón** (typ pláště)

- dlouhý, tenký, známka skromnosti, nazýván *faulos* = ubohý, sympatie ke Spartě (Sókratés)

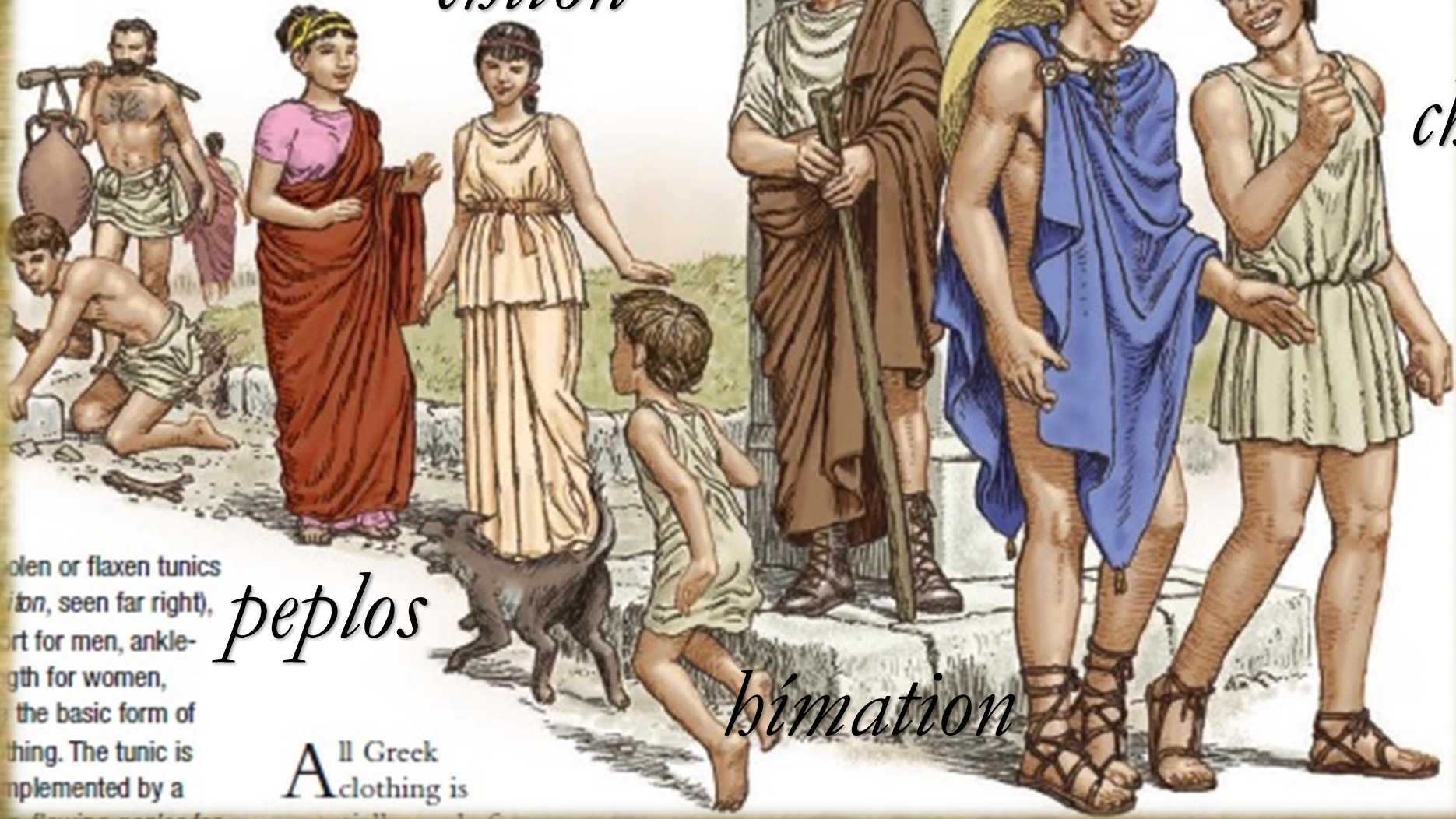
- **chlamys, chlaina** (typ pláště)

- známka bohatství, volnější, vhodný pro lov i cestování, přehozen přes L rameno

Demosthenes

considered a beautiful object, loose, flowing garments are desirable.

chitón

chlamys

chitón

peplos

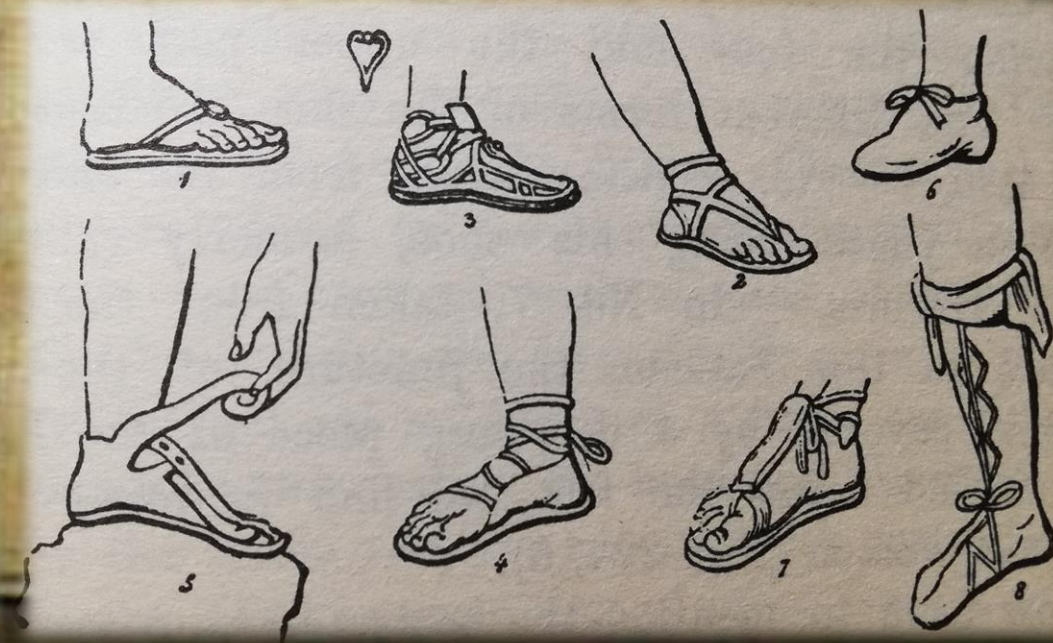
himation

woolen or flaxen tunics (chiton, seen far right), short for men, ankle-length for women, the basic form of clothing. The tunic is complemented by a flowing peplos for

All Greek clothing is

- ženy z nevěstinců – průsvitné látky
- kožená či plstěná čepice (zima), klobouk, nic
- boty – bosky, sandále – spíše po staré, ve Spartě červené
- hůl – znak pompéznosti, *baktérion* (Sparta)

vzhled

- **ženy**

- bělení (prášek z olova zkorodovaný v octu) a ochlupení
- čelenky, náramky, řetízky, náušnice, prsteny, ...
- vonné mastě, oleje, ...

- **muži**

- 5. a 4. stol. př. k. l. plnovous, od AV hladce oholená tvář
- Atény: vlasy dlouhé, poté kratší, do efébského věku dlouhé, krátké vlasy otroci
- Sparta: vlasy dlouhé (Lykúrgos), mladíci krátké, vousy bez kníra

strava

- odkaz na medicínu – vlhké jídlo jako léčení suchých nemocí, ... (Hippokratés)
 - vlhké poruchy byly zmírňovány jeděním medu
- strava i léčba v kombinaci s koupáním a cvičením (Epidaurus)

Jídelníček

- 1x denně (mnoho Řeků) – jídlo *deipnon* (večer)
- 2x denně *deipnon* + *áriston* (snídaně či jiné jídlo než *deipnon*)
- *sítos* (základ):
 - ječmen, pšenice – chléb
- *opson* (vše ostatní)
 - mnoho *opson* = nadměrná strava (opsofágie – mlsnost)
- speciální diety
- vegeteriánství (Pythágorejci)
- doping

- ječmen = základ stravy většiny Řeků
 - odolnější proti suchu než pšenice
 - X pro Římany krmení pro slepice či gladiátory (*bordearii*)
 - *sagina*
 - žrádlo, šlichta
 - horší než obrovský hlad (Ps. Quint., *Decl. Mai.* 9.5)
 - *miscellaneus*
 - míchanina
 - poslední jídlo, k němuž bylo možné sestoupit (Juv. 11.20)
 - kaše či placky
 - nevěsty dostávaly pánev na ječmen

- čočka, hrách (často k ječným plackám)
- maso
 - spíše vzácně – méně než 1/12 dnešních Evropanů
 - oběti
- mléčné výrobky (luxus)
 - x Sparta, Sicílie – sýr poměrně častý
- fíky, česnek, cibule, olivový olej, med
- ryby, další ovoce a zelenina
- pikantní omáčka *garon*
- X *melas zomos* (krev, ocet, kroupy)
- X Sybaris a Sicílie (pochoutky) – kritika Platóna

- voda, mléko (ovčí a kozí), víno (s vodou v poměru zejm. 2:3; mísení v kráter), pivo

fiditia

- přátelství L-D, jíst *editia*,
- společné stravování
 - lov/ obětiny
- dodávky potravin
 - 1 medimnos ječné mouky + 8 choů vína + 5 min sýra + 2,5 min fíků + trochu peněz na vařivo / měsíc
- zákaz obědvání doma (král Agis)
 - i najedení se doma a poté účast na F.
 - všímání si a kritika toho, kdo s ostatními nejí a nepije

- strava musela být vydatná
 - kde je součástí životního stylu tělesná námaha a cvičení vede dobrá strava k pevným svalům, velké síle a krásné barvě
- bez tělesných cvičení – neforemnost, malátnost a nafouklost
- více námahy než potravy
- prostá strava
 - černá polévka, někdy maso (staršími odmítáno), voda, trochu vína
- asi 15 u jednoho stolu (různý věk, výpravy, stan)
- „*Těmito dveřmi žádná řeč nevychází ven.*“
- **chlapci** – škola moudrosti a naslouchání
 - heilóti – mnoho vína, zpěv sprostých písní, tanec

Melas Zomos (μέλας ζωμός)

černá polévka

složení:

- vepřová krev
- vepřové nohy
 - ocet
 - voda
 - kroupy
 - sůl

reference:

- hlavní jídlo spartského vojska
- ne dobré, ale výživné
- pontský král si koupil spartského kuchaře a chtěl, aby mu tento udělal ono slavné spartské jídlo. Poté ji král ochutnal, s odporem sousto vyplivnul a rozlít se na kuchaře. Ten odpověděl: „*Králi, kdo chce požívat tuto polévku, musí se napřed vykoupat v Eurótu*“ (Plut., Lyc. 12).
- další cizinec po jejím ochutnání pronesl: „*nyní vím, proč se Spart'ané nebojí zemřít.*“

Zakázáno obědvat doma „ležíce přitom u stolu na nádherných přebozích a jsouce krmeni potmě rukama posluhovačů a kuchařů jako žravá zvířata, přičemž by si kazili mravy i těla, nakloněná všelikému druhu prostopášnosti a obžerství, jež si vyžaduje dlouhého spánku, teplých koupelí, mnoha pokojů a téměř každodenního ošetřování nemocného.“

- ne opíjení
- odchod za tmy bez pochodní / nedovoleno jít za světla

rodina

- manželství – M + Ž
- starost o nejbližší příbuzné ženy bez M
- povinnost mužů: starat se o své rodiče
 - ubytovat je, živit je, starat se o jejich hroby
 - jinak obvinění z týrání, hanobení a vyšktnutí ze seznamu občanů, ztráta práva mluvit před lidem
- těžké vydědit své potomky
 - nezákonné sepisovat závět' pro otce s žijícími dětmi
 - majetek se rozdělil mezi syny či manžele dcer, pokud tyto neměl

athénská svatba

- manželství

- zasnuby – brzy, i v době, kdy dívka byla ještě dítě

- sňatek

- org. rodiče
- i ve 12/13 letech dívky x 30+ muž (často) – muž často blízký rodiny (bratranec, přítel otce, ...);
- ne kněží, ale oběti Diovi, Héře ad.
- očištná koupel nevěsty – očista pro nový život
- náboženský obřad a hostina v domě otce nevěsty; otec nevěsty: „*Dávám ti tuto dívku k plození legitimních dětí*“
- večerní odjezd do domu manžela za zpěvů písní po boku manžela a jeho svědka, matka nevěsty – pochodně
 - zde setkání s rodiči muže, u krbu *fyllobolia* s ořechy a sušeným ovocem
- společné jídlo, odhalení tváře nevěsty (symbolický dopad)
- pro dívku to byl vstup do starší rodiny s převahou žen
- svatba jako dohoda za účelem reprodukce, břemeno, ... ale i povinností k božstvu, městu, rodu
 - X pokuty (Sparta)

- **rozvod:** manžel, manželka, otec manželky, navrácení věna
- monogamie
 - x Makedonie Filip II., Alexandr III.
- **cizoložství:** soudně uznáváno – zelenina

spartská svatba

- žádoucí ženění mužů
 - veřejné sportování i průvody nahých dívek jako pobídka k milostným nutkáním
- neženatí – obdoba bezectí
 - nesměli pozorovat hry nahých dívek
 - v zimě museli chodit nazí kolem náměstí a zpívat píseň o spravedlivém trestu za neposlušnost zákonů
 - Derkylidés: ... „*Vždyť tys nezplodil toho, kdo by i mně jednou postoupil sedadlo.*“
- ženy **dospělé** + starší muž x ostatní Řecko, Řím
- svatba – **únos** (Pluto + Persefona)
 - družička – ostríhání - mužský plášť a obuv - stelivo - muž - lůžko - návrat do kasáren
 - u ženy jen noc, udržování v tajnosti
 - cvičení zdrženlivosti a umírněnosti

- možné požádat muže o jeho ženu a manžela ... polyandrie
- děti, muži, ženy – společný majetek státu (otroci, koně, psi, vozy...)
- vymizení **cizoložství**

Když se nějaký cizinec otázel Spart'ana Gerada, „*jak jsou u nich trestáni cizoložníci, odpověděl: Příteli, u nás se nikdo nemůže stát cizoložníkem. Když pak cizinec namítl: Ale což kdyby se přece vyskytl? Geradas na to řekl: Pak dá jako pokutu býka, který bude hlavou sabat přes Taygetos a pít bude z Eurótu. Když se onen cizinec nad tím podivil a pronesl: Jakpak by se mohl vyskytnout tak veliký býk? Geradas se tomu zasmál a pravil: A jakpak by se mohl vyskytnout ve Spartě cizoložník?*“

Sparta: těhotenství, hygiena ad.

- odmítáno vyhánění plodu léky
 - ničí tělo
 - Lykurgos (bájný zákonodárce)
- během těhotenství užívány pročišťovací prostředky
 - rození štíhlých, ale dobře rostlých a půvabných dětí
- důležitost rození nových dětí

- sexuální zdrženlivost
- kritizována a nepřipustná sexuální promiskuita
 - přesycenost a malátnost mnohým nevázaným stykem
- život velmi náročný, tvořen neustálým a náročným vojenským cvičením – v době války jen snadnějším cvičením
 - válka tak pro ně byla jakýmsi odpočinkem
 - v době míru cvičili 2x denně – před snídaní a před večerí **X** v době války zpravidla jednou denně **X** výpravy
 - důležitost hudby a zpěvu dodávající odvahu
 - celý život byl vymezený ke službě obci
 - každý patřil obci
- zákaz zabývat se řemeslem a vydělávat peníze
 - konec soudů ... s penězi přestaly i soudní spory
 - hrdelní spory – geronti

- tělesná cvičení, lov, činnosti v leschách (žerty), tance, hostiny
- město plné různých vzorů --- permanentní výchova
- úcta k olympijským vítězům – boj po boku krále
- **NUTNÉ: více námahy než potravy**
- posilování celého těla (ruce, nohy, záda, břicho)
- nejzdravější a tělesně nejzdatnější lidé (Xen.)
- *atimé*
 - za zbabělost
 - nečestná místa ve sborech
 - poslední pro míčové hry
 - uvolnění místa i mladší
 - všem musí uhnout z cesty
 - manželka, dcery ...
 - špatný oděv
 - nápodoba čestných – zbit
 - raději volena smrt

Hygiena

- Hdt 7.208: „*Někteří z mužů cvičili, jiní se česali.*“
- mladíci
 - nekoupání, aby si navykli na nedostatky
 - příp. v řece Eurótás
- odsuzování teplých koupelí + Makedonie
- olej – „sport“

cizinci a cizina

- nedovoleno moc pobývat v cizině – přinášení cizích mravů a zvyků
 - **x Agis** (lakota)
 - **Lýsandros** - příliv peněz (Au, Ag) --- lačnost po bohatství a přepychu = podkopání L. zákonů a zvyků
 - Olympie vs ostatní PH
- cizincům bez jasného cíle nedovolováno přijít do města
 - aby se nestali učiteli něčeho zlého

kaddování a volby

- nový člen mezi spolustolovníky
- kaddování chlebem hozeným do nádoby (*kaddichos*)
 - **přijetí** – kousek chleba jak byl
 - **nepřijetí** – sežmolený chléb
 - 1 sežmolený kousek = nepřijetí
- volba:
 - dle pokřiku mužů na sněmu

pohřby

- tělo v nachovém suknu na olivových listech
 - červený plášť
- nic s mrtvým do hrobu
- ve městě blízko chrámů (x ostatní Řecko)
- doba smutku jen 12 dní, poté oběť Démétře
- i jako výchova mladíků, kteří se měli blíže seznamovat se smrtí a koukat na hroby
- na náhrobku ne jméno jen, př.
 - žena, zemřela jako kněžka
 - muž, zemřel při zemětřesení
 - X
 - Alfeos, zemřel v boji
 - Lampitó, zemřela při porodu

Athény – muž

- Muž vyššího postavení
 - *ekklesiá*, lidové shromáždění
 - cesta domů
 - *gymnasion* (*scholè*)
 - *symposion* v domě kamaráda
- obyčejný muž
 - více práce
 - *gymnasion* (?)

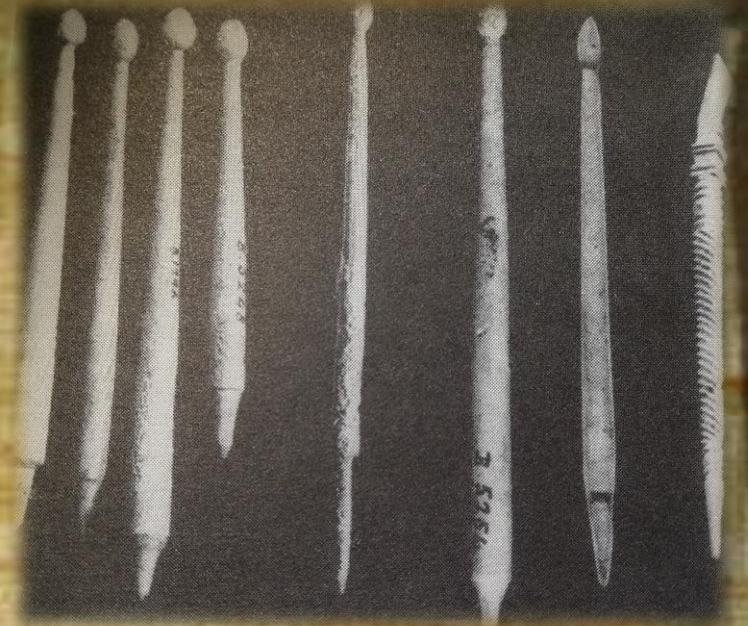

Athény – žena

- **zavřená doma** x slavnosti, pohřby
 - nebezpečné okamžiky, kdy ženy mohly vyjít ven a narazit na možné svůdce (nutnost dostatečného oblečení a nenápadnosti)
 - zničení Athén Peršany (Salamína)
 - stereotyp vykreslen Démosthenem: zchudlá sestra a neteř Olympiodora pozorující jeho milenkou v nádherném oděvu
 - bohatší x chudší?
- někde i tzv. *gynaikonomoi*
 - dohlíželi na ženy, zda jsou v uzavřeném prostoru
- 1000 drachem pokuta za přistižení ženy ve stavu neslušnosti
- Sókratés ke Xantippě: „*Jdeš ven, aby se na tebe dívali, místo, aby ses dívala ty*“ (Aelianus, *Varia Historia*).

Athény – děti

- **výchova** v rukou otce
 - tělesně-duševní
 - různé dle finančních možností rodiny
- **5. den** od narození
 - nošeno kolem domácího oltáře (dáváno v ochranu domácímu božstvu)
- **10. den** od narození
 - dáno jméno, zápis do seznamu frátrie otce
- hračky – houpačky, míče, obruče, ...
- do **7. roku** doma, rodiče, chůva
- poté hl. *paidagógos* (spolehlivý otrok) dohlížel na vzdělání chlapce do efébského věku
- školy jen soukromé
- výchova k občanským ctnostem *sófrasyné, andreia, sofia, dikaiosyné, hosiotés, kalokagathia, areté*
- vzdělání *músické* (hudba, čtení, psaní, počítání) a *gymnastické*

- soukromé školy, platba, do 16 let
- **didaskaleion**
 - od 7 let čtení, psaní, počítání, kreslení, hudba (hra na lyru a aulos) a zpěv, recitování Homérových eposů apod.
 - učitel psaní a četby, tzv. **grammatikos**
 - učitel jiných předmětů, tzv. **didaskalos**
 - učitel hry na kitharu a lyru, tzv. **kitharisté**
 - učitel hry na píšťalu/flétnu, tzv. **aulétés**
 - zavřeny po západu slunce a před svítáním
 - soutěže ve zpěvu, hře na hudební nástroj, četbě, recitaci, počtech, ...
 - cílem vychovat vyspělé a ctnostné občany
- **gymnasion, palaistra**
 - od 14 let
 - zdarma
 - běh, skok, zápas, hod diskem, hod oštěpem, plavání
- bohatší se mohli vzdělávat i dále
 - filosofie, řečnictví, geometrie, astronomie, politika, zákonodárství, umění válečné i vyšší *gymnické*

- harmonický rozvoj občanů, vzdělávání po stránce tělesné i duševní
- několik *gymnasií* (starobylá i obyčejná)
 - Akademie
 - Lykeion
 - Kynosarges
 - Ptolemaion a Diogeneion (od 3. století př. k. l.)
 - i výuka filosofie, řečnictví a lékařství
- do 18 let každý Athéňan chlapcem (*pais*)
- v 18 letech *pais* stal jinochem, *efébem* (*efébos*, dospělý)
 - zápis do seznamu občanů
 - povolání k vojenskému výcviku (v rámci *efébie*)
 - tělesná cvičení
 - disciplíny *pentathlonu*
 - výcvik ve zbrani (*hoplomachia*)
 - jízda na koni
 - vojenská kázeň

- *efébia* (starobylá vojenská instituce)
- existovala i v jiných řeckých městských státech (např. Argos, Thespie, Théby, Megara, Sikyón)
- 2 roky
- 3 nejlepší muži starší 40 let pro každou skupinu
 - 1 *sófronista* pro skupinu (vojenská kázeň), 1 *kosmét* (velitel všech *efébiů*), 2 cvičitelé (*paidotribai*), učitelé vojenství (*didaskaloi*)
 - lukostřelba, hod oštěpem, střelba z katapultu, boj ve zbroji
- krátké kabáty (*chlamydes*)
- přísaha na severu Akropole ve svatyni Aglaury, dcery Kekropovy

„Přísabali zvláště, že nezneuctí posvátné zbraně, že neopustí své druby v bitvě a že budou bojovat za bobý a za své domovy; brali si přitom za svědky Aglauru, Euryala a Area, jakož i bohyně Thalló, Auxó a Hégemoné, vesměs archaická božstva více či méně spjatá s mocnostmi podsvětí, což dokládá starobylost tohoto obřadu.“ (Mireaux 1980, 85).

- 1. rok v Pireu, poté v Dionýsově divadle předváděli připravenost k boji – obdrželi štít a kopí, což je oficiálně vřadilo mezi *hoplity*
- 2. rok na hlídce v pevnostech v hraničních oblastech města
- prošli-li 42letou vojenskou službou, byli nazýváni *diatétové* (*diatétés*)

Sparta

- Muž 20-30, 30-60, 60+ let
- Žena od 18-20 let
- Chlapec do 20 let
- Dívka do 18-20 let

Sparta – chlapci

- *lesché*, koupání ve víně
- do 7 let výchova doma
- systém *agogé* (= odchov) – povinný, státní výchova, majetek státu, pro všechny plnoprávné chlapce
 - ne pro krále!
 - x Leonidás, Agésilaos II.
- *paidonomos*, mílovníci
- A) 8-12 *paidion*
- B) 12-17 *meirakión* – 1 oblečení na rok, rákos, stupňování výchovy
- C) 17 *bué* – volské stádo
- D) 18 let – *melleirén*
- E) 20 let – *eirén*
- F) do 21 let vychovatel mládeže, expedice na Taygétos
- *fobologie*
- rituální bičování – *βωμονίχης* „dobyvatel oltáře“ / „oltářní vítěz“
- krádeže, sporty, bojový výcvik, míčové hry, fingované bitvy, tance, duševní výchova (písně, básně, čtení, ...)

Sparta – dívky

- **vychovávány:**
 - doma matkami a *heilótkami*
 - všeobecné vzdělání
 - tance a hudba, tkaní a vaření
 - *sómaskein*, státní výchova (?)
- výchova především i ke sportu a zdatnosti
- odstranění choulostivosti a veškerou zženštilost – spíše měly být jako muži
- slovní kritika chyb mužů/chlapců x písně a pochvaly na ty nejlepší a jejich vlastnosti
 - podpora žádoucího chování, horlivosti a ctížádosti
- základem sport (do svatby) – běhy, disciplíny pětiboje, zápas, box?, sborový tanec, natírání olejem
 - *gymnos*, s chlapci (?)
- **cíle** krása, zdatnost, snášení bolestí (porodních)
- př. soutěže ve zdatnosti či běžecký závod spojený s uctíváním Heleny Spartské
 - Theokritos (18.22-5) zmiňuje, že jej běželo 240 neprovdaných Spart'anek
- hry k poctě Héry v Olympii
- *bibasis* (1 000x)

Sparta – ženy

- výchova k síle:
 - **psychické** (smutek či štěstí při smrti syna/ů v boji)
 - **fyzické** (jen silné ženy mohly rodit silné muže)

„Protože my jsme jediné, které rodí (opravdové) muže“ (Gorgó)

- zákaz truchlení nad smrtí synů
- silné slovo v obci
- dědění a volné nakládání s **majetkem**, jeho vlastnění
- po svatbě méně či žádné cvičení
- domácnost, volný pohyb mimo domov

Výroky spartských žen

Gorgó:

- „Tatínku, ten cizinec tě chce podplatit, jestli odtud neodejdeš.“
- „Otče, ten cizinec nemá ruce?“
- „Protože my jsme jediné ženy, které rodí muže (pravé).“
- ---- „Vezmi si dobrého muže a porod' dobré děti.“

neznámé:

- „Já ráda přijímám smrt mých synů.“
- „Stěští, že jsem porodila toho, kdo zemřel pro Spartu.“
- „Synu, s každým svým krokem myslí na svou odvahu.“
- „Synu, když si vzpomeneš na svou odvahu, tak neucítíš bolest a budeš zcela šťastný.“
- „Tak přistup o krok blíž k nepříteli.“
- „Ano, on byl můj.“ „Ne, ten není můj.“
- „Je více ušlechtilé padnout na bitevním poli, než být olympijským vítězem a žít.“
- „Rodinou čest.“

Sparta – muži (20-60 let)

- sportovně-vojenský trénink
- snídane
- lov / *apella* / *leschie*
- sportovně-vojenský trénink
- *syssitie*
- cesta za tmy za manželkou (někdy a pokud měl)
- cesta do společných kasáren (do 30 let)
- prostor pro úpravu těla, vlasů
- lakonické vyjadřování, ne o tom, co přináší zisk
- vojenská tažení

LAKONICKÉ VYJADŘOVÁNÍ

- stručné, ale duchaplné a důvtipné
- prostopášnost v řeči chápali jako prostopášnost v pohlavním styku
- *Molon labe*, boj ve stínu, **Gorgó**
- **Lykúrgos**
 - jak se bránit útokům nepřátel: *zůstat chudými*,
- **Leónidas** řekl muži, který mluvil o vážných věcech v nevhodný čas – „*Cizince, nemluvíš o nutných věcech, kdy je to nutné*“
- cizinec neustále dotíral na **Démarata** otázkami, kdo ze S. je nejlepší: „*Ten, kdo je tobě nejméně podobný*“
- cizinec říkal **Theopompovi**, že bývá ve vlasti nazýván Spart'anomilem: „*Příteli, bylo by pro tebe čestnější, kdyby tě nazývali vlastimilem*“
- athénskému řečníkovi, který S. nazýval nevzdělanými odpověděl **Pleistónax**: „*Máš pravdu, neboť my jsme jediní z Řeků, kteří se od vás nenaučili žádné špatnosti*“
- kdosi nabádal jistého S., aby si poslechl muže, jež umí napodobit hlas slavíka, on odpověděl: „*Poslechl jsem si už samého slavíka*“
- S. mladíkovi kdosi slibovali kohouty, kteří bojují dokud nesklidí smrt: „*Nikoli, dej mi raději ty, kteří v půtce smrt rozsévají!*“

ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ

ΤΟΝ ΔΕ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑ
ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΕΩΝΙΔΑ
ΣΥΝ ΤΩ ΗΡΩΩ ΤΟΥΤΩ
Ο ΕΚ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΟΣ
ΠΑΝΟΣ Σ. ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΟΣ
ΤΗ ΣΠΑΡΤΗ ΔΙΕΘΗΚΕΝ
1968

ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ

ΤΟΝ ΔΕ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑ
ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΕΩΝΙΔΑ
ΣΥΝ ΤΩ ΗΡΩΩ ΤΟΥΤΩ
Ο ΕΚ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΟΣ
ΠΑΝΟΣ Σ. ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΟΣ
ΤΗ ΣΠΑΡΤΗ ΔΙΕΘΗΚΕΝ
1968